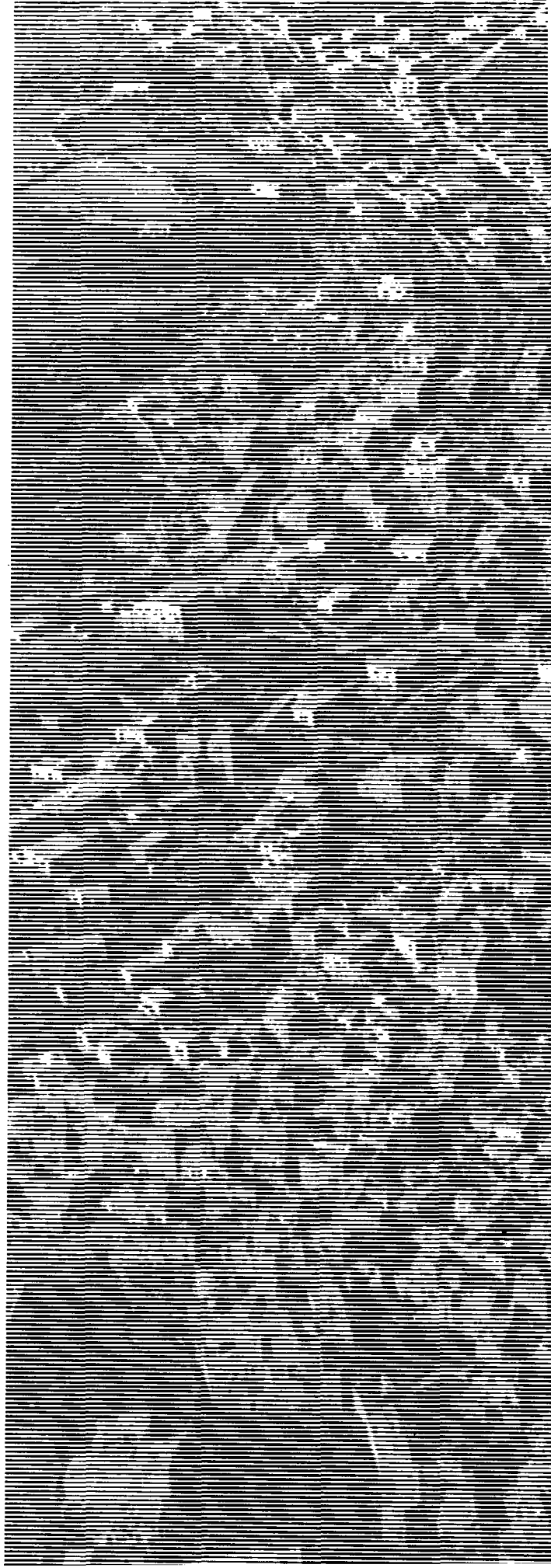

מאמר זה בא לתאר את המבנה החברתי-פוליטי של יהודה ושומרון, כדי לאפשר הבנה מעמיקה יותר של התהליכים המשפיעים על העמדות הפוליטיות של תושביו ומגדירים את אופיו. הניתוח עשוי אף להצביע על כיווני-התפתחות אפשריים.

חברה פוליטית ביהודה ושומרון

סא"ל ד' פרחי

יהודה ושומרון בשלטון ירדן

יהודה ושומרון היו נתונים מאז 1948 עד מלחמת ששת הימים לשלטונה של ממלכת ירדן. שלטון זה התבסס על מערך של פקידות וקצונה ברובה מבני הגדה המזרחית, ועל מנהיגות מקומית שעמה

טיפחו שלטונות ירדן קשרים הדוקים של אינטרסים משותפים וליאליזם. כן טיפחו השלטונות קבוצה קטנה של אישים מבני יהודה ושומרון, והעלו למעמד של פוליטיקאים כל-ארציים, על-ידי צירופם לממשלות הירדניות, מינויים כחברי פרלמנט וסנטורים, והעלאתם לעמדות-מפתח בחצר המלך.

לאחר מלחמת הקוממיות ניהלו שלטונות ירדן מדיניות של דיכוי אותם אישים ומוסדות ביהודה ובשומרון שהיו מזוהים עם מנהיגות החוסיינים. חוגים אלה, שהתרכזו בעיקר בין בני המשפחות המיוחסות של ירושלים, ייצגו את ההשקפה הפלש-תינאית, המתנגדת לסיפוחו של האיזור ע"י ירדן. דיכוי זה גבר לאחר רצח המלך עבדאללה. למרות השתייכותם של גורמי מנהיגות אלה, מבחינה חברתית-פוליטית, אל המעמדות שמהם יצאו המנהיגים אשר שיתפו פעולה עם השלטונות הירדניים, פעלו אלה האחרונים נגדם והחלישו את מעמדם על-ידי שמנעו היווצרותם של מוקדי-כוח פוליטיים, דתיים, כלכליים ותרבותיים ביהודה ושומרון.¹

מאז אמצע שנות החמישים החלו מופיעות באיזור קבוצות של עסקנים פוליטיים צעירים, שפעלו כאופוזיציה נגד השלטון והמשטר החברתי. קבוצות אלה התגבשו מבחינה ארגונית הר-דות להשתייכותם למפלגות בין-ערביות אידיאולוגיות, כגון הבעת', הלאומנים הערבים וכיוצא בהן. אופוזיציה זו הורכבה מאלמנטים בלתי מרוצים מתוך העילית המסורתית, וכן צעירים משכילים שמוצאם החברתי נחות יותר.

ההתנגשות בין ממשלת ירדן לבין ה"אופוזיציה" ביהודה ושומרון הגיע לשיאה ב-1957—1958. לאחר מכן הצליחה הממשלה לייצב את המצב, תוך פיתוח יחסי תלות ואינטרסים משותפים בינה לבין הצמרת המקומית — בעיקר בשכם ובחברון.

איפיון חברתי-פוליטי לפי אזורים

האזורים השונים של יהודה ושומרון מתאפיינים על-ידי טיפוסים שונים של המבנה החברתי-פוליטי. איזור המשולש (טול-כרם וג'נין) מתאפיין בחברה חקל-אית מסורתית. כלכלתה של שכם, לעומת זאת, מכילה אלמנטים מודרניים-למחצה

של תעשיה ושירותים (תעשיות סבון, גפרורים, קונפקציה ועוד), ומוסדות-חינוך על-תיכוניים. כתוצאה מכך התרכזו בשכם מספר גבוה יחסית של סוחרים ויזמים בתחום הכלכלה, מורים, פקידים ובעלי מקצועות חופשיים, דבר זה השפיע על המבנה החברתי-פוליטי של העיר. ירושלים רבתי (מזרח-ירושלים ואזורי רמאללה ובית-לחם) הושפעה רבות מן התמור-רות שחלו במעמדה אחר מלחמת הקוממיות, משהפכה מזרח-

ירושלים מחלק של בירת ארץ-ישראל — למגורו של עיר שנותקה מן ה"הינטרלנד" שלה. אוכלוסיה ניכרת של פליטים עירוניים זרמה לתוך האיזור והתישבה בו. ההגירה הרבה של בני חברון לירושלים גברה, ובמקביל לכך ירד מאוד מעמדן של משפחות-הצמרת הירושלמיות. כתוצאה מכך נוצרה במזרח-ירושלים חברה-מעבר, בה התערערו והלכו דפוסי הארגון של החברה העירונית המסורתית. איזור חברון, לעומת זאת, שמר על אופיו המסורתי. כלכלת העיר התבססה במידה רבה על חקלאות, מסחר ושירותים, ולא התפתחו בה אותם יסודות של כלכלה מודרנית-למחצה המאפיינים את שכם. לפיכך המשיכה חברון, "ליצא" את משכיליה, יומיה ופועליה בקנה-מידה ניכר יותר מאשר אזורים אחרים ביהודה ושומרון כך שאותם בני חברון שעשויים היו ללחוץ לשינויים במבנה החברתי-פוליטי של העיר, העבירו את פעולתם לאזורים אליהם היגרו, כגון: מזרח-ירושלים, רבת-עמון וכדומה.

המבנה החברתי-פוליטי ערב מלחמת ששת הימים

ערב מלחמת ששת הימים ניתן היה לחלק את הגורמים הפוליטיים באיזור כלהלן:

- א. הממסד הירדני;
- ב. המנהיגות המקומית;
- ג. עסקני המפלגות;
- ד. הטכנוקרטות.

הממסד הירדני קלט וקשר אליו אישים, שהשתייכו בדרך כלל לחברה המסורתית. עם זאת הצליחה ממשלת ירדן לקשור אליה, במסגרת הממסד, אף אישים שהתאפיינו בעמדותיהם הביקורתיות כלפיה, על-ידי מדיניות של קירוב והענקת משרות וטובות-הנאה ביד רחבה. אחדים מן הבולטים שבמנהיגי המפ-לגה הלאומית-סוציאליסטית, בה התמקדה האופוזיציה לשל-טונות ירדן במשבר 1957—1958, שולבו ברבות הימים בממסד הירדני, וזכו לעמדות נכבדות בחיים הפוליטיים. לפיכך מוצאים אנו בממסד הירדני שביהודה ושומרון אישים המשתייכים לחברה המסורתית — לצד אישים בעלי השכלה ועבר של פעילות "מפלגתית" אנטי-האשמית. הצד השני בכולם היה האינטרס שבהמשך קיומו של המשטר, ובשמירה על מעמדם בתוכו. מתוך קבוצה זו מונו שרים, סנטורים, שגרירים וכדומה. לצדם של אלה טיפחה הממשלה הירדנית את המנהיגות המ-קומית: מח'תארים כפריים, ראשי לשכות מסחר, הסתדרויות של בעלי מקצועות חופשיים, אגודות צדקה וסעד, וכיוצא באלה.

ממשלת ירדן השתדלה שלא למנות אישים בעלי שאיפות פולי-טיות כל-אמציות לתפקידים של ראשי ערים, כדי שלא לאפשר התפתחותם של מוקדי-כוח מונציפליים בעלי משמעות פוליטית, אך לעתים נאלצה לוותר בעניין זה, כתוצאה מלחצים מקומיים חזקים. כך אירע, למשל, בחברון, שבה התמנה מחדש שיח' מחמד עלי אל-ג'עברי, מנהיג במעמד כל-ארצי שאף שימש בעבר כשר — לתפקיד ראש העיר.

קבוצת האישים ביהודה ושומרון שנקלטה בממסד הירדני, קיימה קשרי תלות עם אישים ירדנים מרכזיים, אשר התחלפו חדשות לבקרים על כסא ראש הממשלה (למשל — סמיר אל-רפאעי, וצפי אל-תל או בהג'ת אל-תלהוני). לעומתה היתה

1. לצורכי המאמר — כולל האיזור גם את מזרח-ירושלים, הנתונה לשליטתם הישירה של מוסדות-השלטון האזרחיים הישראליים; ממשיכים להתקיים קשרים בין יהודה ושומרון לבין מזרח-ירושלים מבחינה חברתית, כלכלית ופוליטית.

2. למשל, קיצוץ כנפי הממסד הדתי המוסלמי בירושלים והכפפתו לשלטון, כדי למנוע את האפשרות של הפיכתו למכשיר פוליטי, כפי שהיה בתקופת המנדט.

סולימאן אל-נאבולסי

בהג'ת אל-תלהוני, משמאל

הבריטית והתקדימים הבריטיים, בעוד שחניכי האסכולה הערבית — הסורית והמצרית — התבססו על דפוסי שלטון ומינהל הקיימים בארצות הללו, והמושפעים באורח עקיף מן הדוגמה הצרפתית. המינהל הירדני שהתפתח היה פשרה בין שתי האסכולות ובו הלכה האסכולה הערבית והתחזקה על-חשבון הבריטית; בעוד שבאסכולה הבריטית הושם הדגש על המקצועיות ופיתוח מסורת של מנגנון בלתי-פוליטי, הצטיינה האסכולה הערבית בפוליטיזציה מוגברת, בעמדות אידיאולוגיות בלתי-מתפשרות ובגישה דוגמטית ובלתי פרגמטית לבעיות החברה והמדינה.

כאשר קויימו המגעים הראשונים בין נציגי הממשל הצבאי לבין האוכלוסיה מייד לאחר מלחמת ששת הימים, טבעי היה כי נציגי הממשל יפגשו בעיקר את אנשי הממסד הירדני לשעבר, את המנהיגות המקומית והפקידות הממשלתית.

התקופה שלאחר מלחמת ששת הימים

מדיניות הממשל הצבאי היתה להחזיר את החיים האזרחיים למסלולם התקין במהירות האפשרית. הדבר נעשה על-ידי הפעלתם של ראשי העיריות והפקידות הבכירה של השירותים האזרחיים. כך נוצרה המשכיות בין המינהל האזרחי והעיריות בתקופה הירדנית — לבין תקופת שלטונו של הממשל הצבאי הישראלי. עם זאת יש להדגיש, כי שלטונות הממשל לא הכירו במנהיגות כל-ארצית בדרג שמעל למוניציפלי או הנפתי³.

לאחר המלחמה היו תושבי יהודה ושומרון נתונים בהלם. רובם המכריע של אנשי הממסד הירדני לשעבר וחמנהיגות המקומית טענו, כי אין להם — ואי אפשר שתהא להם — דעה עצמאית לגבי עתידם הפוליטי, שכן אזרחים ירדנים הם, וממשלתם החוקית יושבת ברבת-עמון. אחדים מן העסקנים הפוליטיים באיזור ירושלים רצו לפנות מייד לאחר המלחמה לשלטונות ישראל בדבר עריכת כינוס של מנהיגים בקולנוע "אלי-חמרא" בירושלים. הכינוס אמור היה לבחור ועדה מבצעת מצומצמת, ולהחליט על תכנית-פעולה פוליטית. ואולם, מחשבות אלה לא הגיעו לכלל מימוש. במיוחד כיוון שהרעיון עמד בסתירה לעמדת ארצות ערב, שהלכה ונתגבשה לאחר המלחמה, אשר שללה זכותם של תושבי השטחים המוחזקים לנקוט יוזמה מדינית.

³ לאחר מכן התרחבה קשת המגעים של השלטונות עם הגורמים השונים באוכלוסיה.

המנהיגות המקומית נאמנה לשלטון בכללו, וניסתה לקיים יחסים תקינים ככל האפשר עם כל קבוצה שהגיעה לשלטון ברבת-עמון.

התרחבות החינוך ביהודה ושומרון, שהיתה מלווה ביציאת סטודנטים במספר גדל והולך לאוניברסיטות ערב, הורימה, החל מאמצע שנות החמישים, אלמנט תוסס חדש לחיים החברתיים והפוליטיים. בוגרי אוניברסיטות קהיר, דמשק ובירות שבו לבתיהם לאחר השלמת לימודיהם. במקומות לימודיהם התרחשו באותה תקופה מאורעות פוליטיים מסעירים: ההפיכות השונות בסוריה, מהפכת 1952 במצרים, והתפשטות המפלגות הבין-ערביות (בעת' ומפלגת אלקומין אלערב).

התסיסה הפוליטית שאפיינה את החיים האקדמיים בבירות הערביות הטביעה את רישומה העמוק בבוגרי האוניברסיטות שבין יוצאי יהודה ושומרון, ורבים מהם אף הצטרפו למפלגות הנזכרות, והגיעו לעמדות נכבדות בתוכן. משחזרו בוגרים אלה לבתיהם, נתקלו בממסד שלטוני ובחברה ה"קופאים על שמי-ריהם" מבחינה חברתית, פוליטית וכלכלית, ובממשלה המנהלת מדיניות פר-ערבית, ולוחמת בגל הגרואה של הלאומיות הפאן-ערבית הרדיקלית שאיפין את הארצות בהן למדו. לנוכח מצב זה הועמדו הצעירים הללו בפני שלוש אפשרויות:

○ השלמה עם המצב הקיים והסתגלות אליו תוך כדי קבלת משרות בממשלה או בגופים הקשורים אליה, והימנעות מפעילות פוליטית נגד הממסד.

○ ארגון פעילות מפלגתית בנוסח המפלגות הבין-ערביות תוך הסתכנות בהתנגשות חזיתית עם השלטונות (שהסתיימה בדרך כלל במעצר ארוך במחנה-המעצר המדברי באל-ג'פר, או בהגליה).

○ הגירה לארצות הנפט או למערב, והמשך פעילותם הפוליטית שם.

חלק ניכר מקבוצה זו בחר בדרך ההסתגלות וההשלמה, והגיע לעמדות טכנוקרטיות. בכירות בממסד הירדני, ובמקרים אחדים אף לעמדות פוליטיות. מנגנון-המדינה הבכיר אויש בפקידים מחניכי שתי אסכולות שונות: האחד — חניכי האסכולה המנדטורית הבריטית, אשר היוו את הגרעין המקצועי של המינהל; והאחר — צעירים בוגרי האוניברסיטות הערביות, שהחלו את שירותם במינהל הירדני. שרר פער ניכר בין שתי אסכולות-פקידות אלה, בעיקר בתחום המשפטי, אך גם בתחומים אחרים. חניכי האסכולה המנדטורית התבססו על הדוגמה

וצפי
אל-תל

קלה לשני הצדדים, יוכלו לשמש כגורם מתווך בלתי-רשמי להעברת שדרים מצד לצד, ולהשפעה על ירדן שתסכים למר"מ. במהלך ניסיונות אלה הסתבר למנהיגי יהודה ושומרון, כי ירדן לא תפעל ללא מצרים. אישים אלו האמינו, כי יוכלו לשרת את העניין הערבי על-ידי הפעלת לחץ על ישראל שתמסור להם את הצעותיה להסדר, בלי שתפר בכך את עמדתה שלא להיכנס למר"מ מהותי שאינו ישיר.

הגולל על שלב זה נסתם לאחר כינוס המועצה הלאומית הפלשתינאית בקהיר ביולי 1968. למנהיגי יהודה ושומרון התברר סופית, כי אינם יכולים למלא תפקיד חיובי בניסיון להביא לידי הסדר בין ירדן לישראל, כשם שאינם יכולים לדבר עם ישראל בשם העם הפלשתינאי. ממשלות ערב וארגוני המחבלים לא ירשו להם לנהל מר"מ נפרד.

להערכה זו היו שותפים רובם המכריע של אנשי המסד הירדני לשעבר, אך כמה מהם קיבלו באהדה את רעיונו של מוסא עלמי, שניסה לשרטט תכנית לפיה יפנו אזורים יהודה ושומרון מכוחות צה"ל, ובמקומם יבואו כוחות בין-לאומיים ומשטר זמני של האר"מ. בראש המשטר הזמני יעמוד גונאר יארנינג. לאחר תקופת מעבר, שבה יורשו פלשתינאים, החיים מחוץ לשטח, לחזור אליו, ייערכו בחירות ותמונה ממשלה. ממשלה זו תנהל מר"מ עם ישראל, ורק לאחר חתימת ההסכם עם ישראל יערך משאל-עם, שבו יבחרו התושבים באחת משלוש — לחזור לשלטון ירדן; לחתום על הסכם פדרציה עמה; או להתקיים כמדינה עצמאית. תמיכה פומבית ברעיון זה אף בוטאה פעמים אחדות מעל דפי העיתונות.

במחצית השניה של 1968 ובמשך 1969 דעך והלך גל המחאה הפוליטית נגד הכיבוש. המנהיגות והתושבים הגיעו למסקנה, כי פטיציות, הפגנות ושביתות לא יביאו לנסיגתם של כוחות צה"ל. כל עוד נתון עתיד הסכסוך בידי מדינות ערב וארגוני המחבלים, לא יוכלו התושבים בשטחים להכריע באשר לגורלם. לפיכך עליהם לשמור על קיומם ומוסדותיהם ולמנוע הגירה.

הסכמת מצרים לתכנית רוג'רס התקבלה באנקת רווחה על-ידי התושבים. ראייתם המציאותית את קיומה של ישראל, הכרתם כי אי אפשר למחקה מעל המפה, השתלבה יפה בנכונות הגר ברת והולכת של מדינות ערב, כפי שפירשוה, להכיר בצורה מסוייגת במדינת ישראל. הם אף היו מוכנים לבטא הסכמתם זאת בפומבי. נכונות זו גברה לאחר מלחמת האזרחים בירדן, כאשר הסתבר להם בבירור כי כוחם הצבאי של הארגונים חוסל, ולפיכך יכולים הם להחזיר לעצמם את החופש לנקיטת עמדה פוליטית, שאותו מנעו מעצמם כל עוד היה מעמדם של הארגונים איתן. מנהיגי יהודה ושומרון הבהירו, כי נכונותם לקבל את תכנית רוג'רס אין משמעותה עמדה של אדישות מצדם לגבי עתיד ההסדר, וכן כי אם יתקדם המר"מ, יבקשו להתוות תנאים מסויימים באשר לעתיד היחסים בין הפלש-תינאים לבין ממשלת ירדן ובאשר למעמד הפלשתינאים בממשלת ירדן.

העמדה דלעיל עמדה בסתירה לעמדתם של ארגוני המחבלים. מנהיגי יהודה ושומרון (בעיקר אנשי שכם) טרחו להסביר לכל החפץ לשמע — הן באמצעות ראיונות לעיתונות והן במגעים עם ממשלות ירדן ומצרים — כי הם, בידועין ובמתכוון, בוח-רים בדרך המדינית כרע במיעוטו, וכי מוכנים הם לקבל את מנהיגותה והכרעתה של מצרים בנדון זה.

מספר מצומצם של עסקנים, בעיקר באיזור רמאללה ובמידה מסוימת גם כמה מנכבדי חברון, הביעו את הדעה כי תושבי יהודה ושומרון מוכנים לנהל מר"מ נפרד עם ישראל, ולאחר שיסתיים המר"מ באורח חיובי, לפנות אל ארצות ערב ולקבל את אישורן להסכם שהושג. הקבוצות הללו עוררו מלכתחילה את התנגדות הרוב המכריע של העסקנים הפוליטיים והמנהי-גות המקומית. יתרה מזו, משנתבקשו על-ידי יריביהם לדעה או על-ידי עתונאים ואישי-ציבור ישראלים לאמר במפורש אם יהיו מוכנים לנהל מר"מ עם ישראל, בניגוד לדעתן של ארצות ערב, ענו על-כך בשלילה.

לאחר חלוף ההלם ועם היפתח גשרי הירדן מחדש לתנועה, התעוררו אישים ביהודה ושומרון לפעילות פוליטית. פעילות זו חתרה להקמת "חזית לאומית", שבה ייוצגו נציגי המסד הירדני לשעבר, ולצדם — נציגי הארגונים הציבוריים וה-מקצועיים השונים (הסתדרות הרופאים, הסתדרות עורכי-הדין, התאחדויות הנשים, האיגודים המקצועיים וכיוצא באלה), וכן נציגי המפלגות האידיאולוגיות הבין-ערביות. חזית זו היתה צריכה להיות מיוצגת על-ידי "ועדות להדרכה לאומית" בערים המרכזיות, שאמורות היו לנהל את תנועת ההתנגדות לכיבוש הישראלי, ובמיוחד — לאיחוד ירושלים. נוצרו אף קשרים בין החוגים הפעילים בהקמתן של ועדות אלה, לבין הליכוד הלאומי בירדן (הגוף שבו התרכזו האלמנטים השונים של האופוזיציה הירדנית, בראשות סולימאן אל-גנבולסי).

בקיץ 1967 הכינו הגורמים דלעיל "אמנה לאומית של הגדה המערבית" (נוסח האמנה — בנספח), המדגישה את דריש-תיהם של התושבים לשינוי אופי המשטר בירדן על-ידי הקמת משטר יותר "דמוקרטי" (כלומר — הגברת האופי הפלשתינאי של המשטר); הקמת צבא לאומי המבוסס על גיוס חובה (כלומר — פלשתיניזציה של צבא ירדן), וניהול "מדיניות-חוץ ערבית" (כלומר, מדיניות הנוטה יותר לגוש המזרחי, ואינה תלויה באורח בלעדי בארה"ב), וכתוצאה מכך אף דרישה לרכישת נשק מן הגוש המזרחי. עם זאת עומדת האמנה על הדרישה לקיים את איחוד שתי הגדות (ראה סעיף ה' באמנה — "אנו מדגישים את עמידתנו על איחוד מחדש של שתי הגדות").

במשך המחצית הראשונה של 1968 ניסו אחדים מן האישים הבכירים של המסד הירדני לשעבר לנקוט יוזמות מדיניות. ניסיונותיהם נסבו סביב ההנחה, כי כיוון שמנהיגי יהודה ושומרון אינם מהווים יחידה מדינית לגיטימית נפרדת, אין ידיהם כבולות בהחלטותיה של ועידת ח'רטום, וכיוון שגישתם

מלחמת
האזרחים
בירדן

והרבו לנסוע ולהיפגש על-מנת לעמוד מקרוב על הלכיהרוח השוררים בקרב אחיהם בירדן ובבירות, בקרב האופוזיציה הירדנית, ובממשלות ירדן ומצרים.

העמדות הנוכחיות

העמדות שהתגבשו בשלב זה הן:

1. קיום הקשר בין שתי הגדות. עמדה זו מתחלקת לשלוש עמדות-משנה:

א. יש לדחות כל דיון פומבי על עתיד היחסים בין תושבי יהודה ושומרון לממלכת ירדן עד לאחר פינויים של כוחות צה"ל. בינתיים אפשר לקיים מגעים שקטים בנושא זה עם ממשלת ירדן, ואף להצהיר כי שאלת אופים של היחסים בין שלטונות ירדן לתושבי האיזור קיימת, ותתעורר לאחר הפינוי הישראלי. מכל מקום, אין לערב בעניין, על-פי דעה זו, את שלטונות ישראל, כדי שלא להחליש את „אחדות השורה“ הערבית.

ב. איזור יהודה ושומרון יזכה למעמד אוטונומי במסגרת ממלכת ירדן. זאת יש להבטיח מראש עוד לפני הסדר השלום בין ישראל לירדן, על-ידי התחייבות מתאימה של המלך, ועל-ידי פתיחה בהליכים לגיבושם של מוסדות-ייצוג מקומיים, ביוזמת תושבי האיזור ובהסכמת שלטונות ישראל.

ג. שמירת איחודן של שתי הגדות, תוך דרישה לפלשתיניזציה ורפובליקניזציה של ירדן.

2. תמיכה בעמדה הרשמית של הארגונים, שאינה מסתפקת בפיתרון המבוסס על החלטת מועצת הביטחון מנובמבר 1967, דורשת הקמת מדינה פלשתינאית בכל שטחי ארץ ישראל לשעבר.

הרוב המכריע של המנהיגות הפוליטית, אנשי הממסד הירדני לשעבר, חלק ניכר מאנשי המפלגות ורבים מבין האינטלקטואלים תומכים באפשרות 1-א'. קבוצה מיליטנטית מבין אנשי המנהיגות המסורתית בשכם, שהצטיינה בעבר בתמיכתה הפעילה בארגון לשחרור פלשתינאית ובעמדתה האנטי-חסיינית, מצדדת באפשרות 1-ב'. התומכים במפלגות הבין-ערביות האידיאולוגיות לשעבר מצדדים באפשרות 1-ג', ותובעים הקמתה של ממשלה לאומית בירדן לאלתר. אפשרות 2 אינה זוכה לתמיכה בפומבי, אף כי היא מקובלת עדיין בקרב חלקים של הנערע הלומד, ובקרב אינטלקטואלים רדיקלים.

מלחמת האזרחים בירדן, שהחלה בספטמבר 1970, העמידה במבחן חמור את נאמנויותיהם של התושבים. מן הצד האחד נטה לבם אחרי המחבלים הנרדפים והנלחצים בירדן, והם הזדהו מבחינה רגשית עם האוכלוסיה האזרחית הפלשתינאית בגדה המזרחית — פליטים ושאינם פליטים — אשר סבלה מפעולות צבא ירדן. החרפת היחסים בין פלשתינאים לבני הגדה המזרחית כתוצאה ממלחמת האזרחים, באה לידי ביטוי ביחס של ביקורת נוקבת נגד ממשלת ירדן. יתרה מזו, הפלשתינאים עשו השואה מרה בין יחסם של צה"ל ושלטונות ישראל כלפי האוכלוסיה ביהודה ושומרון לבין יחסו של צבא ירדן כלפי האוכלוסיה בירדן.

עם זאת, כאשר הועמדו הדברים במבחן הפוליטי נקטו המנהיגים בעמדה ברורה, המבוססת על שיקול מדיני קר ואינה נגררת אחר רגשות. המכנה המשותף שבא לידי ביטוי בעמדותיהן של קבוצות-המנהיגים השונות היה, כי אין עתיד ליחידה מדינית נפרדת בשטחים המוחזקים, וכי עליהם לשאוף לקיום הקשר בין שתי הגדות. ירדן נראתה להם כחלק ממולדתם הלגיטימית, כאיזור המיושב ברובו פלשתינאים, ואשר כלכלתו, שירותיו וחיי התרבותיים נתונים בידי פלשתינאים. יתרה מזו, ירדן היתה בשבילם צינור-קשר בלעדי אל העולם הערבי; כל ניסיון מצדם להסדר נפרד עם ישראל עלול היה, לפי תפישתם, לנתקם מאחיהם הפלשתינאים וממדינות ערב. הסדר מעין זה עשוי להתקבל על דעתם אך ורק אם יתקבל על דעתם של ארגוני המחבלים וממשלות ערב.

לאחר שכוחם הצבאי של הארגונים הוכה קשות, החלו מסתננות מירדן ומבירות ידיעות בדבר חילוקי-דעות בתוך הארגונים, בחוגים הפלשתינאים ובקרב האופוזיציה הלאומית הירדנית סביב עמדתם של ארגוני המחבלים בקשר להסדר המדיני. ידיעות אלה מסרו על מגעים בין אנשי „הליכוד הלאומי“ האופוזיציוני של סולימאן אל-נאבולסי; חוגי הוועדה להגנה על ערביות ירושלים (ובה פעילים רבים מן האישים שגורשו לירדן) ואלמנטים מסויימים בתוך הארגונים (בעיקר מקרב המנהיגות האזרחית והפוליטית שלהם), בדבר אפשרות להקים יחידה מדינית פלשתינאית נפרדת בשטחים, או להבטיח באופן קונסטיטוציוני מעמד מיוחד לפלשתינאים בתוך ממלכת ירדן. מנהיגי יהודה ושומרון עקבו בעירנות אחר ידיעות אלה.

נספח

האמונה הלאומית של ערביי הגדה המערבית

על-פי „אל-חיאאת“ (לבנון), 6.10.67

האימפריאליזם כפה את קיומה של ישראל בלב המולדת הערבית — קיום שהוא זר ומבוסס על שקר, עושק ותוקפנות, אשר באה כתוצאה משרשרת רצופה של שקר, טרור ואלימות, שתוכננה ובוצעה על-ידי הציונות העולמית והאימפריאליזם. זאת — למען תהיה ליהודים מדינה ויגשם חלומם לשרוד שטחים רחבים מן האדמה הערבית, כך שמדינה זו תפעל כבסיס אימפריאליסטי, שתפקידו להפריד בין ארצות המולדת הערבית, לפגוע בהתקדמות האומה הערבית וזינוקה, ולהשאיר את הכנסותיה טרף לשיני השליטה הזרה והניצול, וכן תשמש מכשיר להסתערות על מדינות ערב, לשם איום על ביטחונן ולהנחתת מהלומה על מהפכתן. התוקפנות החדשה, שנפתחה במלחמת 5 ביוני 1967, היותה נקודת-שיא של הקשר שנרקם בין ארה"ב, בריטניה וישראל, לעקור את שורשי הלאומיות וכן להתפשט, לגזול חלקים חדשים של המולדת הערבית, ולכפות הסדר סופי לבעיית פלשתיין. העם הערבי בגדה המערבית יודע כי רוקמי המזימה התוקפנית — שלא הצליחו להגשים את מטרתם הראשונה החשובה ביותר, והיא לחסל את המהפכה הערבית והנהגתה המהפכנית ולמוטט את המשטרים במדינות ערביות אחדות — מנסים לכפות שלום מתמיד למען ישראל, שיבוסס על הכרה בה והבטחת גבולות חדשים, וזאת לאחר הוספת שטחים אחרים: נוסף לאלה שכבשה בתוקפנות הראשונה, אותה ביצעה עם הקמתה. העם בגדה המערבית גם יודע, כי מאחר שסיכויי ישראל ושותפיה לגרור את מדינות ערב למר"מ או להתפייסות עם ישראל ולהכרה בה חלשים מאוד, או אפסיים לחלוטין — עתידה ישראל להשיג מטרה זו על-ידי ניצול כל אמצעי הלחץ, הטרור וההפחדה כלפי ערביי פלשתיין. זאת — כדי לפגוע בהחלטתם הנחושה לעמוד על זכותם המלאה במולדתם, תוך נסיון להחליש את המוראל בקרבם, לסכל את החלטותיהם, ולהניעם להטיל דופי ביכולת מולדתם לחסל את שרידי התוקפנות.

העם הערבי הפלשתינאי, אשר נפל קרבן לאסון בשנת 1947, ושהוכרע עתה תחת עול התבוסה בשנת 1967 — מבין כי כל זה לא אירע לו אלא בשל היותו בעמדה קדמית של הערביות, ובקו קדמי מקויה ההגנה של מערכת האומה הערבית הגורלית נגד האימפריאליזם והציונות.

העם הערבי הפלשתינאי, המאמין באחדות האומה הערבית שהיא אחדות היסטורית וגורלית — בוטח ביכולת אומתו להמשיך בדרך השחרור, ובהחלטתה להיחלץ נגד האימפריאליזם והציונות. כן בטוח הוא כי אומתו תקים את המולדת הערבית החופשית, ותתגבר על כל המכשולים.

כתוצאה מאמונה זו, ומתוך הערכה לאחריותו היסודית ולתפקידו העיקרי בפעולה לחיסול שרידי התוקפנות, התחייבו להכין אמונה זו בנאמנות, ולמלא אחר תוכנה, תוך הפיכתה לסמלנו לשלב הבא. לפיכך אנו מצהירים בזה:

א. פלשתיין היא חלק יסודי במולדת הערבית, והבעיה הפלשתינאית היא בעיה ערבית כללית. שומה איפוא על האומה הערבית כולה להגן על בעיה זו, בשל האמונה הלאומית האחת והסכנה המאיימת על כל המולדת הערבית. לפיכך אין לעם הפלשתינאי לבדו, ולא לשום מדינה ערבית נפרדת, זכות לחרוץ את גורלו.

ב. הפעולה הערבית הקולקטיבית, המיועדת — בשלב הנוכחי — לחסל את שרידי התוקפנות האחרונה, אינה מתירה בשום פנים ואופן למדיניות הכוח להגשים הישגים כלשהם על חשבון זכותו של העם הפלשתינאי במולדתו.

ג. אנו מדגישים את החלטתנו הנחושה לעמוד בפני כל ניסיונות הציונות לערער את ביטחוננו העצמי ולפגוע בהתייגדותנו, ואנו שבים ומבטיחים, כי נישאר נאמנים למולדתנו ולאומתנו וללאומיותנו. יהיו הקרבנות אשר יהיו, חובתן של ירדן והאומה הערבית כולה לסייע לנו לטפל בבעיות הכלכליות, הפיננסיות והחברתיות שנוצרו כתוצאה מן התוקפנות.

ד. ירושלים היא עיר ערבית בעלת מעמד קדוש בעיני הערבים כולם. אנו דוחים באורח חד משמעי את כל צעדיהם של הציונים לייחד את ירושלים, כשם שדוחים אנו את הניסיונות לבנאם אותה. ירושלים היא חלק מן הגדה המערבית, השייכת לקיום הירדני במסגרת של איחוד עם הגדה המזרחית, שעליו אנו מתעקשים לשמור. דבקותנו באיחוד זה נובעת מאמונתנו באחדות האומה הכוללת, אותה משתדלים אנו להגשים.

ה. אנו מדגישים את עמידתנו על איחודן מחדש של שתי הגדות.

ו. העם הירדני בשתי הגדות, אשר זועזע מן התבוסה, מכיר בטעויות שגרמו לה. החלטתו נחושה לתקן, והוא מסוגל לבנות את חייו מחדש על בסיסים לאומיים תקינים * כדי להגשים כל זאת יש להקים ממשלה לאומית, שתיהנה מאמון העם ותזכה בתמיכתו. על ממשלה זו לנקוט מדיניות-פנים ומדיניות ערבית ובין-לאומית, בהתאם למגמה הפרוגרסיבית של שלבי זינוק אומתנו הערבית לעבר מטרותיה הגדולות במישור האחדות, החופש והקידמה החברתית. הממשלה העתידה תהיה בבחינת כוח עצום, שיסחף את עמנו בגדה המערבית, ויגביר את רוח ההתנגדות והשמירה על אחדות שתי הגדות.

ז. אנו דוחים בתוקף את הקריאה המפוקפקת להקמת מדינה פלשתינאית בכל צורה שהיא, אשר מטרת מקימה להפכה לאיזור-חיץ המפריד בין הערבים לישראל, והקשור לקיום הציוני הזר. אנו רואים בקריאה זו אמצעי להוציא את הבעיה הפלשתינאית ממסגרתה הערבית, לנשלה מן המושג הלאומי שלה, ולבודד את העם הערבי הפלשתינאי מאומתו הערבית. זוהי תכנית אימפריאליסטית-ציונית לחיסול סופי של הבעיה הפלשתינאית, אשר תביא להתפוררות בקרב העם הפלשתינאי, ותנחית מהלומה מוחצת על הזרם הפרוגרסיבי הערבי.

מפלת התוקפנות תביא, בהכרח, ליצירת האזרח הערבי בעל ההכרה והתודעה, ותחולל הפיכה יסודית במחשבה הערבית, דבר שיביא ליצירת חברה מדעית, יצרנית וחיונית.

ביטחוננו בדברים האמורים מבוסס על אמונתנו באומתנו, ועל הכרתנו את הפוטנציאל האנושי והחומרי שלה שאין לו גבול. מאבקנו הצודק להחזרת זכויותינו מואץ על-ידי כוחות הצדק, השלום והחופש, ונתמך על-ידי רוב עמי העולם, ובראשם ברית-המועצות, סין והמדינות הסוציאליסטיות האחרות, והוא ישיג — ללא ספק — את מטרות.

עמנו הערבי, אשר הניף את לפיד התרבות במשך דורות, ואשר הקריב אלפי קרבנות במהלך ההיסטוריה, עדיין מסוגל למלא את תפקידו התרבותי, והחלטת עמנו היא להקריב פידאין רבים, שישמשו דלק לאש החופש, אשר תפזר את חשכת התוקפנות והגזל, ותפיח את להבת התהילה והנצח של האומה הערבית.

* אלה דברי „אל-אנואר“ לגבי סעיף זה. ב„אל-חיאא“ לא הוזכר כלל משפט זה, ובמקומו נאמרו הדברים הבאים: „העם הירדני בשתי הגדות מסוגל להיחלץ לבנות את חייו מחדש על יסודות איתנים ותקינים, שייצרו את האזרח החופשי במולדת המשתחררת. מולדת זו תתחייב לנקוט מדיניות-חוץ בלתי תלויה ובלתי כפופה ללחץ ולהשפעותיהם של החוגים האימפריאליסטיים, אשר תהא מבוססת על נייטרליות חיובית ועל אי-הזדהות, בצל משטר דמוקרטי תחוקתי, שיבטיח את החירויות השונות, ויעניק לכל הזדמנויות שוות לחיי-כבוד. כן תכונן מולדת זו את הצבא על בסיס של שירות הדגל, והעם כולו ישוב וימלא את חובת ההגנה על המולדת, מתוך תיאום והשלמה בין בני האומה הערבית בכללה“.

אבטחה בתנועה (המשך מעמ' 11)

הפיקוד חייב לדעת היכן ובאיזה שבילים נעו הפטרולים שלו לאחרונה, וחייב לוודא כי הפטרול החוזר שלו תימנע ממנו סכ-נת נפילה בפח מחמת שיצא וחזר באותו שביל מוכר עצמו.

חוזר באותו שביל. אם אמרו לו: עליך להיות באיזור נחיתה פלוני בשעה 1800, לשם פינוי, ויתברר לו כי הזמן שהוקצב לו קצר מכדי לעשות את הכל היטב, הרי יעשה את כל הדברים בצורה גרועה.

שבילים? האפשרויות הן רבות. אם תינתן למפקד ממוצע הנחיה כללית בלבד, ילך בדרך הקלה ביותר, ולגבי תשע מתוך עשר פעמים, פירושו של דבר כי יצעד בשביל, וקרוב לוודאי שאף ינוע הלך